

УДК 821.521:81'23

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ НЕНАВИСТЬ У СУЧАСНІЙ ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

Вікторія Король

*Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка,
пр.-т Григоренка, 11а/70, Київ, Україна,
тел. 0937874144, e-mail: Kororisan@bigmir.net*

З'ясовано засоби номінації, дескрипції та експресії емоційного концепту НЕНАВИСТЬ /憎み у сучасній японській мові. Номінація відбувається прямим називанням досліджуваного концепту номінативними засобами, серед яких ім'я концепту та його синоніми і похідні. Дескрипція здійснюється завдяки опису проявів емоційного стану ненависть, а експресія – через вербалізацію цього стану.

Ключові слова: мовна картина світу, емоційний концепт, номінація, дескрипція, експресія.

У кінці минулого століття мова як посередник між світом людської свідомості та реальністю стає центром уваги багатьох наукових царин, суміжних з лінгвістикою. Так постає не один новий та, безумовно, перспективний напрям науки, як-от: когнітивна лінгвістика (Г. Берестієв, Н. Болдирєв, Е. Кубрякова, Дж. Лакофф), психолінгвістика (В. Червоних, А. Леонтєв), лінгвокультурологія (Е. Верещагін, В. Костомаров, В. Маслова), етнолінгвістика (А. Герд, Н. Толстой), етногерменевтика (Е. Піменов, М. Піменова). За словами А. Красавського, “таку інтеграцію наук правомірно визначити як закономірний і необхідний процес еволюції людської цивілізації, що задає вектори подальшого успішного розвитку наукового знання взагалі і гуманітарного зокрема” [6, с. 49].

Предметом особливої уваги цих наук стають мовні картини світу та окремі їх фрагменти, серед яких великий інтерес викликають домінанти на позначення емоцій людини (А. Вежицька, В. Шаховський). Центральним терміном наукових розвідок стає поняття концепту, яке, однак, досі не має однозначного тлумачення: залишаються контраверсивними питання класифікації, методів вивчення, структури концепту, а також його місце у лінгвістичній термінології.

Продовжуються фундаментальні дослідження у сфері визначення та аналізу концепту, але досі не вироблено єдиного підходу. Для нашої праці за основу було прийнято його загальне визначення в межах лінгвокогнітивного підходу, згідно з яким **концепт** визначається як **ментальна одиниця, що відображає знання та досвід людини, сформовані нею в результаті**

концептуалізації дійсності. Концепт може містити семи, що мають лінгвокультурну специфіку [5, с. 143].

Попри відсутність загального підходу до вивчення понять концепту як такого, з'являється велика кількість досліджень окремих концептів. Серед учених, які опрацьовували це питання, варто згадати С. Аскольдова (1997), А. Бабушкіна (1996), Н. Болдирьова, 2001; А. Залевську, 2001; В. Карасик, 2004; В. Колесова (1992) та ін.

Чимало уваги приділено також вивченню одного з основних понять у дослідженні мовних картин світу – емоційному концепту, що ґрунтується на аналізі мовного вираження емоцій: В. Шаховський (1995), Ю. Апресян (1993), Є. Галкіна-Федорук (1958). Окрім того, емоції вивчали Л. Бабенко, З. Фоміна, які виділяли лінгвістику емоцій як окремий напрям у науці – емотиологію. На матеріалі англійської мови емоційні концепти досліджувала й А. Вежбицька, яка запропонувала прототипні сценарії, що визначають послідовність думок, бажань і почуттів та поділяються за семантичною спрямованістю на гарні (радість, задоволення, приємне схвилювання) та погані (печаль, нещастя, скорбота, жалоба) [3, с. 57].

Об'єктом вивчення став пласт емоційних концептів у сучасній японській мові. **Предметом** дослідження є емоційний концепт НЕНАВИСТЬ як той, що міститься у національній концептосфері будь-якої мови. Саме цей концепт значною мірою акумулює у собі морально-негативні бачення народу та відіграє значну роль у формуванні етнічного світобачення.

Емоції належать до змістового фундаменту свідомості, організовуючи та спрямовуючи її. Пізнання світу відбувається за посередництвом емоцій [8, с. 49]. Це пояснює зростання інтересу вчених-лінгвістів до цього питання, а також до проблеми засобів концептуалізації та вербалізації емоцій (Н. Арутюнова, М. Гамзюк, В. Шаховський, Дж. Лакофф (G. Lakoff) та ін.).

Останнє своєю чергою визначає **актуальність** теми дослідження, зумовлену її відповідністю до пріоритетних тенденцій розвитку лінгвістики, а також:

– значущістю об'єкта аналізу – концепту НЕНАВИСТЬ, що репрезентує одну з базових та найпотужніших емоцій людини;

– відсутністю єдиного підходу до природи, визначення та методів аналізу концепту;

– неоднозначністю визначень, складністю опису структури багатогранного та суперечливого емоційного концепту НЕНАВИСТЬ, варіативністю його вираження як у межах японської мови, так і в інших мовах.

Мета дослідження полягає у встановленні засобів номінативного, дескриптивного та експресивного втілення емоційного концепту НЕНАВИСТЬ у сучасній японській мові.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

– проаналізувати варіативність вираження лінгвокультурного емоційного концепту НЕНАВИСТЬ у сучасній японській мові;

– провести можливі паралелі з потенційними аналогами в українській мові.

Матеріалом дослідження стали дефініції поняття НЕНАВИСТЬ, представлені в тлумачних, а також російсько-японських та японо-російських двомовних словників.

Відповідно до мети та завдань дослідження головними методами аналізу стали: критичний дискурсивний аналіз, метод лінгвістичного спостереження та опису, метод компонентно-дефініційованого аналізу, контент-аналіз та метод співставного аналізу.

У цій роботі розглянуто один із концептів, що не мають єдиного тлумачення та викликають великий інтерес серед лінгвістів. Концепт НЕНАВИСТЬ – лінгвокультурний, емоційний, є складним ментальним утворенням високого ступеню абстрактності, що має мовне вираження та створює свою культурно-міфологічну парадигму.

Результати пізнання й інтерпретації емоції ненависть представлено у вигляді вербалізованого емоційного концепту НЕНАВИСТЬ. У дискурсі цей концепт актуалізується номінативними одиницями мови, що існують на позначення окремих фрагментів немовного континууму та відображають “бачення світу”, властиве окремому лінгвокультурному соціуму [1, с. 127–135].

Виділяють два типи номінативних одиниць – класичні (термін В. Телії – слова, що “як форма існування концептів є відображенням об’єктивної реальності” [9, с. 57]) та неklasичні, або вільні та фразеологізовані, словосполучення та ідіоми, що “заповнюють лакуни в лексичній системі мови, яка не може повністю забезпечити найменування пізнаних людиною (нових) сторін дійсності, і в багатьох випадках є єдиним позначенням предметів, властивостей, процесів, станів, ситуацій” [7, с. 5].

За прототип для вербалізації концепту слугує його ім’я – синтаксично поліфункціональна та полісемантична частотна номінативна одиниця. Іменем концепту НЕНАВИСТЬ будемо вважати лексему 増み [нікумі], на основі значно більшої її частотності порівнянно зі синонімічними лексемами 嫌 [ген] та 厭 [іто] і більшої кількості вільних словосполучень, утворених на її основі, що свідчить про поліфункціональність обраної лексеми.

Ім’я аналізованого концепту, лексема 増み [нікумі], як і синонімічні їй номінації, позначає негативну емоцію, тому поняттєвий зміст аналізованого концепту існує у нерозривній єдності з **ціннісним змістом**.

У досліджуваних словниках зафіксовано понад двадцять одиниць на вираження досліджуваного концепту у японській мові. Серед них ми обрали десять частотніших концептів на вираження емоції ненависть. Розглянемо відмінності у семантичному значенні обраних концептів.

Для початку визначимо дефініційний мінімум концепту. Він охоплює його семантичний прототип (найменш етнокультурно марковану модель концепту), який можна визначити за етимологічними словниками японської мови. Вже в психології НЕНАВИСТЬ визначають як **почуття, емоція, ставлення суб’єкта до певного об’єкта, в основі яких лежить неприхильність, ворожнеча**. На почуття впливають як внутрішні причини, зумовлені природою людини, так і

зовнішні – причини соціального характеру. Треба дати визначення концепту в повсякденній свідомості носіїв мови, що на практиці було реалізовано за допомогою аналізу дефініцій імені концепту у тлумачних словниках. Семантична структура поняття **НЕНАВИСТЬ** деталізується наступними компонентами, аналогі яких є і в українській мові: “неприхильність до когось чи чогось”, “відраза до когось/чогось”, “антипатія”, “нетерпимість”. Поряд з цими компонентами японські словники також виділяють значення “ненависть до себе”, “гидливість” та інші як ряд периферійних значень. Варто наголосити, що ми розглядаємо лише один аспект змісту, а саме **НЕНАВИСТЬ як “неприятність, відраза та ворожнеча до когось або чогось”** [2, с. 768].

Далі розглядаємо парадигматичне співвідношення концепту **НЕНАВИСТЬ** /増み [нікумі], що реалізується у формі іменників, дієслів, прикметників на позначення концепту в українській та японській мовах.

Однак спочатку треба проаналізувати концепт **НЕНАВИСТЬ** в українській мові.

Як і в більшості слов’янських мов, в українській мові лексема *ненависть* не має яскраво виражених емоційно-негативних конотацій. Колись у давньоруській мові існувало дієслово “навидіти”, що означало “терпіти”, “ставитися з прихильністю”. У свідомості давньоруської людини слово *навидіти* асоціювалося з почуттям симпатії та прихильності, і хоча заперечний префікс *не-* надавав йому протилежного значення, воно не було категоричним чи різким.

Однак уже в сучасній мові концепт **НЕНАВИСТЬ** набуває зовсім інших відтінків. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення: “почуття великої неприхильності, ворожості до кого-, чого-небудь” [2, с. 768]. Отже, в концептосферу **НЕНАВИСТІ** входять одиниці на позначення ворожнечі, огиди, відрази, неприязні, зловмисності, недобррозичливості.

Отже, у свідомості українського народу **НЕНАВИСТЬ** можна визначити як:

- вкрай негативна емоція, що шкодить душевному здоров’ю;
- категорія, що виступає в близькій спорідненості з ворожнечею;
- ментальна характеристика злих дій чи вчинків;
- почуття відрази та огидливості до чогось.

У сучасній японській мові концепт **НЕНАВИСТЬ** представлено значно вужче, і нам видається можливим віднайти повні чи близькі еквіваленти усім японським варіантам вираження концепту, проте завдання стає значно складнішим, якщо підбирати аналогі українським складовим концепту у японській мові.

Виявлення значення лексем синонімічного ряду концепту **НЕНАВИСТЬ** так чи інакше пов’язано з ядерною лексемою – іменем 憎み [нікумі], що має значення “ненависть, неприхильність”. При аналізі їх дефініцій можна виявити не лише слабкість виражених емоцій: 憎悪 [дзо-о] – 憎み嫌うこと (неприємність, відраза); 嫌悪[кен-о] 憎むこと (неприятність, недобррозичливість, ненависть), а й психологічні та ментальні прояви цієї емоції крізь призму мови.

У сучасній японській мові НЕНАВИСТЬ визначається:

- нетривалим характером;
- слабкістю емоції;
- не супроводжується сильним гнівом чи бажанням зла, як в українській

мові.

Проаналізувавши лексеми, що складають емоційний концепт НЕНАВИСТЬ, можна помітити, що в українській мові існує значно ширший варіативний ряд на вираження концепту НЕНАВИСТЬ, у тому числі, у ньому наявні такі імпліковані значення, як: бажання зла об'єктові ненависті; тривалість та інтенсивність; наявність спільних конотативних значень – відрази, гидливості. У японській мові не розділяють поняття ворожнечі та ненависті. Поняття *ненависті* ближче до українського варіанту “антипатія”.

Проте у японській мові до основної смислової зони концепту належать також поняття, які не мають повних еквівалентів у українській мові і можуть бути передані лише номінальними фразами – наприклад, 忌敵 [імігатакі] несе значення “взаємної ненависті”, 自己嫌悪 [джікокен-о] – “ненависть до самого себе” [13, с. 341].

Проведений аналіз номінативного простору емоційного концепту НЕНАВИСТЬ виявив номінації, що належать різним функціональним регістрам японської мови. Слово 愛憎 [айдзо] – “любов та ненависть” є поетичною одиницею, 憎しみ [нікушімі] – “неприятність” належить до розмовного стилю.

Відмінності у результатах вербалізації емоцій, виявлені при співставному порівнянні японської та української мовних картин світу, свідчать про те, що головним для формування лінгвістичних категорій є не перцептивно-фізіологічні чинники, а чинники роботи колективної етнічної свідомості з категоризації інформації, отриманої за допомогою відчуттів.

Отже, план змісту лінгвокультурного концепту містить два ряди семантичних ознак: семи, спільні для усіх його мовних реалізацій, та семантичні ознаки, позначені певною лінгвокультурною специфікою, які і надають слову статус концепту [4, с. 37].

Було виявлено такі поняття, суміжні зі смисловим полем концепту НЕНАВИСТЬ: відраза, презирство, ворожнеча, злість, страх, агресія, огида, неприхильність, недоброчливість. Вони можуть відігравати роль смислів, констатуючих дискурс НЕНАВИСТІ.

Отримані дані вказують на те, що НЕНАВИСТЬ є універсальною емоцією, тобто притаманною усім людям. Однак ставлення до цього почуття, так само, як і способи його вираження, у різних людей різняться. Для когось НЕНАВИСТЬ – нормальна реакція, а хтось прагне стримувати чи й позбавлятися від цього почуття.

Лінгвістичний та соціопсихологічний аналіз концепту НЕНАВИСТЬ дає змогу зробити висновок, що є сенс розглядати НЕНАВИСТЬ як конкретний комплекс емоційних переживань суб'єкта, пов'язаних з об'єктами оточуючого

світу, їх оцінкою, а також відмінність між системами цінностей суб'єкта та об'єкта.

Перспективи дослідження полягають у вивченні функціонування оцінного та ціннісного компонентів концепту НЕНАВИСТЬ у свідомості носіїв різних мов та культур, а також їх вираження в дискурсі. Цікавим може бути дослідження концепту НЕНАВИСТІ в різних типах дискурсу (філософському, релігійному, військовому тощо).

Стаття: надійшла до редакції 16.12.2013

доопрацьована 20.02.2014

прийнята до друку 23.04.2014

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Борисов О. О.* Організація мовних засобів концепту СТРАХ у сучасній англійській мові / О. О. Борисов // *Наука і сучасність. Філологія* : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – К. : Логос, 2004. – Т. 42. – С. 127–135.
2. *Бусел В. Т.* Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
3. *Вежбицкая А.* Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежбицкая. – М., 2001.
4. *Воркачѳв С. Г.* Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачѳв. – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2004. – 236 с.
5. *Комбарова (Маркина) М. В.* Природа, значение и способы проявления эмоций / М. В. Комбарова (Маркина) // *Труды ТГТУ*. – Тамбов : ТГТУ, 2002. – Вып. 12. – С. 140–144.
6. *Красавский Н. А.* Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Н. А. Красавский. – Волгоград : Перемена, 2001. – 494 с.
7. *Кунин А. В.* Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1986. – 336 с.
8. *Погосова К. О.* Способы вербализации эмоций / К. О. Погосова // *Объединенный научный журнал. № 20*. – М. : Изд-во “Фонда правовых исследований”, 2006. – С. 30–34.
9. *Телия В. Н.* Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.
10. *Шаховский В. И.* Лингвистическая теория эмоций : [монография] / В. М. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.
11. *Diller H. J.* Emotions and the Linguistics of English / H. J. Diller // *Proceedings*. – Tubingen, 1992.
12. *Heller A. A.* Theory of Emotions / A. A. Heller. – Assen, 1979.
13. *Akiyama N.* Japanese Vocabulary (Barron's Vocabulary) / N. Akiyama, C. Akiyama. – Barron's Educational Series; 2 edition, 2008. – 352 p.

COGNITIVE ASPECT OF EMOTIONAL CONCEPT HATRED IN THE MODERN JAPANESE LANGUAGE

Viktoria Korol

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Philology Institute,
11a/70 Grygorenka str., Kyiv, Ukraine,
tel. 0937874144, e-mail: Kororisan@bigmir.net*

The article focuses on revealing the means of nomination, description and expression of the emotional concept HATRED in the modern Japanese language. Nomination of HATRED is performed through direct naming the concept by nominative means including the name of the concept, its synonyms and their derivatives. Description of HATRED involves characteristics of the emotional state of hatred and expression this emotional concept is performed through the verbalization of the emotion.

Key words: linguistic picture of the world, emotional concept, nomination, description, expression.

КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТ ЭМОЦИОННОГО КОНЦЕПТА НЕНАВИСТЬ В СОВРЕМЕННОМ ЯПОНСКОМ ЯЗЫКЕ

Виктория Король

*Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко,
пр.-т Григоренка, 11а/70, Киев, Украина,
тел. 0937874144, e-mail: Kororisan@bigmir.net*

Игра слов (омонимов) применяется в аббревиации, словосложении, аффиксации. Определено средства номинации, дескрипции и экспрессии языкового концепта НЕНАВИСТЬ / 憎み в современном японском языке. Номинация происходит путем называния исследованного концепта номинативными средствами, среди которых – имя концепта и его производные и синонимы. Дескрипция осуществляется посредством описания проявления эмоционального состояния ненависти, а экспрессия – посредством вербализации этого состояния.

Ключевые слова: языковая картина мира, эмоциональный концепт, номинализация, дескрипция, экспрессия.